

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПІЗНАННЯ СОЦІУМУ

УДК ([167.7:159.955]:93/94-043.86):808.53-029:001

Власенко Ю. К.,
канд. політ. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна, e-mail: ulianna1501@mail.ru

МОДЕЛІ ОСЯГНЕННЯ РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

UDC ([167.7:159.955]:93/94-043.86):808.53-029:001

Vlasenko Yu. K.,
PhD in Political sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih,
Ukraine, e-mail: ulianna1501@mail.ru

MODELS OF HISTORY DEVELOPMENT REFLECTION IN ACADEMIC DISCOURSE

***Мета.** Здійснити аналіз концептуальних моделей розвитку історії, визначити їх сутнісні переваги та недоліки стосовно осмислення історичного поступу людства.*

***Методи.** При написанні статті застосовувався метод аналізу, який дозволив визначити основні засади метапатернів історії. За допомогою системного підходу було визначено, що метапатерн у цілому можна розглядати як методологічний концепт щодо вивчення історичних етапів розвитку людства, оскільки він узагальнює низку якісних характеристик для аналізу історичних подій та феноменів.*

***Результати.** У сучасному науковому дискурсі немає чітко окреслених пріоритетів щодо використання того чи іншого метапатерну історії для розгляду етапів становлення людства у цілому. Примітно, що кожен з них відображає певний аспект розвитку цивілізації та пояснює окремі його елементи. Темпи та тенденції розвитку сучасної цивілізації за якісною характеристикою співпадають з рисами ризомної моделі історії, що сприяє розвитку наукових напрямів і створює умови для об'єктивного дискурсу.*

***Ключові слова:** метапатерн історії, циклічна модель розвитку, лінійна модель історії, концепція ризоми.*

Постановка проблеми. Осмислення сенсу історії завжди перебувало під пильним зором дослідників. І пояснення цьому знаходимо у тому, що людина завжди шукає сенс у всьому, адже розуміння сутності, мети або логіки процесу надає йому значення, сутнісної потреби у ньому самому. Так, і культурно-історичний поступ людства став предметом дослідження вже у XVIII ст., коли Вольтером було введено у науковий обіг поняття «філософія історії». Відповідно, дослідницький погляд з конкретних історичних подій перемістився на загальні закони руху історії та пошук в них закономірностей. Досліджувані форми руху людства в часі оформилися у дві основні моделі осмислення історії — циклічну та лінійну моделі, поряд з якими не менш важливе місце зайняли коваріантна модель осьового часу К. Ясперса та особливо виокремлена концепція «ризоми» Ж. Дельоза. Така варіативність методологічних підходів дає змогу всебічно розглянути поставлене питання і на підставі критеріїв виокремити закономірні тенденції поступу людської історії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом концепцій циклічного та лінійного розвитку історії займаються чимало дослідників, серед яких відзначимо роботи Ю. Брило, І. Ковальчука, І. Дедаєва, Л. Ярош. Особливої уваги заслуговує ко-

лективна монографія Е. Афоніна, О. Бандурки, А. Мартинова «Соціальні цикли: історико-соціологічний підхід», в якій проаналізовано методологічне коло підходів до вивчення різних форм соціальної циклічності та запропоновано модель «універсального епохального циклу» до аналізу соціально-історичних процесів. Також на увагу заслуговує робота П. Гречко «Концептуальні моделі історії», в якій поряд із вищезазначеними розглядається альтернативна методологія розгляду розвитку історії — «ризомна». За доцільне вважаємо навести весь спектр методологічних моделей осягнення історії, аби за допомогою комплексного підходу виокремити закономірні феномени та явища історичних етапів зокрема і в цілому.

Метою статті є аналіз концептуальних моделей розвитку історії й визначення їх сутнісних переваг та недоліків стосовно осмислення історичного поступу людства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Концепції осягнення сенсу історії оформилися в низку підходів — «метапатернів» історії (надзадача, сенс історичної екзистенції). Значення метапатерну знаходимо у дослідниці Н. Сосницької, яка, послуговуючись висновками Л. Ваховського, інтерпретує його як зразки, моделі історії, «що породжуються прагненням пізнати історичний процес як ціле. Вони створюються в ході розумового моделювання і є моделями пізнання історії» [6, 31].

Найпершим та найбільш давнім «метапатерном» є циклічний підхід до розвитку історичного процесу, витоки якого сучасні дослідники простежують ще з міфології. Власне, образ циклу сформувався, скоріше за все, на основі спостереження за життям людини та природи: зміна пір року, місячних фаз, морських припливів та відпливів, життєво-біологічної розміреності життя людини (народження, дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість, старість, смерть).

Циклічність — обов'язковий елемент архаїчної міфологічної картини світу, де в різних народів ми знаходимо схожі сюжети. Історія давньогрецького письменника Аратоса про сузір'я Діви ілюструє, що в давньому Середземномор'ї була значно поширена віра у зміну епох (від Золотої до Залізної), про поступову деградацію розвинутої спочатку свідомості, про те, що прогрес людського суспільства визначається не просто фізичними процесами, а керується вищим розумом, що поїдання корів — це гріховна дія, яка відмежує людство від прямого контакту з небесними істотами. Інший приклад схожості культур був знайдений у аборигенів Північної Америки. Індіанці сіу розповідають, що до їх предків приходила зіркова жінка, яка дала їм релігійну систему. Вона пояснила їм, що існує священний буйвіл, який втрачає по одній нозі протягом кожної епохи. Зараз ми живемо в останню епоху, епоху деградації, і у буйвола залишилась лише одна нога. Ця розповідь дуже нагадує історію із «Шрімад-Бхагаватам» про зустріч Махаражда Парікшита з биком Дхармою. Йдеться про те, що Дхарма втрачає одну ногу кожну наступну епоху. Остання епоха (залізний вік, каліюга) характеризується повним знеціненням попереднього високоморального порядку. В цей період ведуться нескінченні війни, чесноти зневажаються, праведність висміюється.

Теорії циклічності ми знаходимо у Геракліта, Емпедокла, стоїків, Платона, Аристотеля, Полібія, Д. Віко, М. Данилевського, О. Шпенглера, А. Тойнбі, М. Кондратьєва з концепцією «коливальної» циклічності, Л. Гумільова із циклічними контурами пасіонарної концепції. Усі вони, у загальних рисах, розглядають буття етносу-культури-цивілізації в рамках моделі «зародження-становлення (ріст)-надлом-занепад». Цикл існування цивілізації носить дискретно-стадіальний характер. Це означає, що перехід від однієї стадії до іншої не відбувається автоматично і що не всі цивілізації в обов'язковому порядку проходять зазначені етапи розвитку.

О. Шпенглер, розглядаючи культури як «великі індивіди», говорить про неминучу їх «долю» — стадію занепаду. Перетворення на цивілізацію — це перемога або

гегемонія штучного, механічного над природним, органічним; зовнішнього над внутрішнім; міста над селом, інтелекту над душею, космополітизму над любов'ю до батьківщини, наукової аргументації над релігією серця, філософії фактів над метафізично-спекулятивною думкою [10, с. 372]. А. Тойнбі надзвичайну вагу для зміни циклів надає релігії — «вищій точці безперервного руху вгору в духовному прогресі, який не лише пережив послідовні світові катастрофи, але й був породжений їх мученицьким досвідом» [7, с. 523]. Саме релігію дослідник вбачає «цільною та єдино спрямованою порівняно з багатоваріантною історією цивілізацій, що повторюється» [7, с. 524]. За Л. Гумільовим, фаза занепаду («інерції») характеризується скороченням «активного пасіонарного елемента» (напруга понад тих зусиль, які необхідні для існування просто в інерційно-агрегатній рівновазі з природою [2, с. 71]) і повним задоволенням «емоційно-пасивного та працелюбного обивателя», що інтенсивно накопичує матеріальні та культурні цінності [2, с. 306-307]. Гору тут беруть гармонійні люди, ті, хто ідеально наслідує середнім нормам «цивілізованості», індивіди «золотої посередності» [1, с. 47]. Обиватель стає над природою царем, безжалісно підкорюючи її. Відбувається це шляхом непомірного розширення техносфери у зв'язку із ідеологічним пануванням теорії прогресу. На цьому етапі складається ситуація відчуження людини від власної природи, інших людей, природи світу.

Отже, циклічний «метапатерн» йде у розріз із ідеєю прогресу і вказує, ґрунтуючись на фактичному матеріалі історії, про поступову неминучу деградацію суспільної думки та, відповідно до цього, поетапне проходження локальною культурою конкретних стадій розвитку, де «культура» перероджується на «цивілізацію». «Ідеальна історія», «культурний прафеномен» історичної працівілізації, «релігійно-духовна укоріненість» людського буття, пасіонарність — це все смисл історичної екзистенції в цілому та буття індивіда зокрема.

Наступним та не менш популярним серед науковців виступає «метапатерн» лінійності розвитку історії. Він зводиться до того, що попри пряме емпіричне спостереження подій, навіть на прикладі одного покоління, яке об'єктивно свідчить про варіативність векторної спрямованості ліній суспільного розвитку, весь фактичний матеріал ще не є історією. Остання набуває завершеного виду, коли поєднує в єдине ціле всі елементи, рівні та зв'язки соціального організму. В цьому контексті історія постає як визрівання та наростання певної тенденції, осьового, центроспрямованого напрямку розвитку. Тенденція вирівнює кутові моменти життєвого матеріалу історії і дає нам пряму лінію. Її можна розглядати як результат спрощення, ідеалізації реального історичного процесу, що, тим не менш, є історично предметним [1, с. 50]. Зміст прямолінійного суспільного розвитку ототожнюється з ідеєю прогресу, в контексті якої і працювали мислителі: Ж. Кондорсе, О. Конт, Г. Спенсер, Ф. Фукуяма. Перший з них, французький дослідник, вбачає прогрес людства у прогресі розуму, який веде нищівну боротьбу зі стереотипами, нав'язаними правилами та нормами моралі, що дійшли до нас з давніх часів [3, с. 13]. Першоджерелом активності розуму є «потреба в нових ідеях чи нових відчуттях» [3, с. 42]. Лінію історичного розвитку Ж. Кондорсе поділяє на десять етапів за критерієм прогресу людського розуму, його перемоги над вірою та інтенсивного розвитку техногенної сфери від її зародкових форм до найбільш складних. «Майбутній прогрес людства буде забезпечуватися передусім безмежним розвитком наук: математичних і фізичних, що слугують задоволенню наших найпростіших потреб» [3, с. 246].

О. Конт також вважає прогрес фундаментальним принципом розвитку суспільства [5, с. 67]. За ним, історія суспільства співпадає із соціальною динамікою та поділяється на три стадії: теологічну, метафізичну та позитивну. В полі зору акцент поставлений на критерій розвитку людського духу, що ототожнюється із розширенням поля знань,

тоді як поза увагою залишається звуження індивідуальної та суспільної свідомості, що проявляється у зверхності зовнішнього над внутрішнім, матеріального над духовним, кількості над якістю. Кожна стадія розумової еволюції має свої соціальні, економічні та культурні кореляти. Саме із цієї точки зору теологічна епоха є авторитарною та воєнною, метафізична — легістською та церковною, а позитивна характеризується науково-промисловою активністю, де базовим елементом «позитивізму» виступає «користь». Саме в останньому, що проявляється в матеріальному вдосконаленні, він вбачає залог успіху і духовного прогресу [5, с. 117]. Повна гармонія соціального організму забезпечується співіснуванням трьох позитивних начал — відчуття, розум та діяльність, до яких додається четверте — поняття Людства, що замінить Бога та встановить навколо себе суспільну єдність. Це нова позитивна релігія [5, с. 49].

Наступником вказаних ідей був Г. Спенсер, який не зводив ідею прогресу лише до росту числа пізнаних фактів чи відкритих законів. Він наполягав на пріоритетності змісту змін, «тіньовим» виразом яких є здобутки матеріального прогресу. Останній для мислителя поставав як процес органічний, зміст якого полягає у переході «від однорідного до різнорідного»: «Починаючи від ледь помітних космічних змін і до останніх результатів цивілізації, ми знаходимо, що перетворення однорідного до різнорідного є саме те явище, в якому полягає сутність прогресу» [5, с. 3]. На суспільному рівні цей так званий «загальний закон» проявляється у поділі цілісної картини світу на автономні: науку, релігію, філософію, у створенні ієрархічної системи влади.

Надалі ідея прогресу відійшла на периферію суспільної думки, і лише у ХХ ст. завдяки теорії «кінця історії», заявленої Ф. Фукуямою, привернула до себе пильну увагу. Американський політолог стверджує, що ми є свідками «кінця історії як такої», тобто завершення «ідеологічної еволюції людства та універсалізації західної ліберальної демократії як кінцевої форми правління» [9, с. 135]. Тут надзвичайна вага, першість та критерій істинності надається західним цінностям, що є явним знеціненням всіх здобутків інших цивілізацій. «Віра у прогрес, — за словами С. Франка, — в незмінне та безперервне вдосконалення людства, в неминуче, без зупинок і падінь, сходження його на висоту добра та розуму, — це віра, що надихала багатьох людей упродовж останніх двох століть, сьогодні розвінчана у своїй нездійсненності настільки очевидно, що нам залишається лише дивуватися наївності поколінь, що вірили в неї» [8, с. 93].

Звернення до необхідності задоволення найпростіших потреб людини, на чому активно наполягали еволюціоністи, в першу чергу, суперечить психологічним теоріям ієрархії базових цінностей (А. Маслоу), що ґрунтуються на найфундаментальнішій потребі будь-якого індивіда — самореалізації. Задоволення найпростіших запитів людини зводить потенційно неохоплювальні можливості розвитку свідомості до рівня тварин, що живуть виключно інстинктами.

Наступним «метапатерном» історії постала концепція спіралі суспільного розвитку, наведена марксистською теорією суспільно-економічних формацій. Це той самий цикл, лише розташований вертикально, де кожен новий виток є сходженням на новий щабель суспільного розвитку, якісно прогресивніший за попередній. Ґрунтується ця концепція на діалектичному законі заперечення-заперечення. «Капіталістичний спосіб привласнення, що витікає з капіталістичного способу виробництва, а відповідно, і капіталістична приватна власність, є перше заперечення індивідуальної приватної власності, що базується на власній праці. Але капіталістичне виробництво породжує з необхідністю природного процесу своє власне заперечення. Це — заперечення-заперечення. Воно відновлює не приватну власність, а індивідуальну власність на основі досягнень капіталістичної ери: на основі кооперації та загального володіння землею, та виробленими власною працею засобами виробництва» [4, с. 773]. Спіраль, у марксист-

ському розумінні, — це прогрес, що рухається за висхідним вектором розвитку і веде до комунізму, з якого справжня історія людства лише тільки починається. Така модель суспільного розвитку вважається ними більш розгорнутою концепцією ідеї прогресу, якісно та об'єктивно вищим шаблоном спіралі її розвитку.

На противагу зовнішній оцінці суспільних змін (у виді розширення сфери знань — прогрес), коваріантна модель всесвітньої історії розглядає осьовий центр, навколо якого відбувається рух колеса історії. Наведена вказана концепція К. Ясперсом, який вважає час між 800 до 200 рр. до н. е. віссю, духовною основою людства, з якої починається єдність історії. Остання поділяється на чотири епохи, де четверта — епоха науки і техніки, можливості єдиного спілкування, справжньої історії людства, з якої може початися другий осьовий час. Тут надзвичайна вага надається духовному становленню людства, але однобічно (лише з позитивно-оптимістичної точки зору) наведені здобутки науково-технічного прогресу, що переводить концепцію з об'єктивного рівня на ідеалістично-наївний.

Альтернативою всім відомим світоглядно-методологічним підходам до пізнання історії, нігілістичною за характером, є концепція «ризому», яка стала продуктом епохи постмодерну. На думку В. Вельша, «постмодерн починається там, де закінчується ціле» [1, с.129]. Єдність та універсальне знання поступається місцем частинам, розбіжностям, диференціаціям, індивідуаціям та іншим сингулярностям, що осмислюються в поняттях радикального чи форсованого плюралізму [1, с.94]. Світоглядним методологічним принципом постмодерну виступає гра, кінцевою ціллю якої є не істина чи справедливість, а ефективність. Базовою інтуїцією цієї епохи і є «метапатерн ризому». Поняття «ризому» пояснюють Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі. Воно позичене з ботаніки та у вузькому розумінні означає «підземне, горизонтально розташоване коріння таких рослин, які пускають коріння донизу та дають вкриті листям пагони догори». Більш зрозумілим його робить приклад порівняння з деревом. Останнє являє собою цілісну систему, єдність коріння, стовбуру та гілок, де є минуле та майбутнє, де є розвиток — це ієрархічна система. «Ризом» — це безліч невпорядкованопереплетених пагонів, що ростуть в різних напрямках. Відповідно, вона не має єдиного коріння. Це непаралельна еволюція різнорідних утворень, що відбувається не за рахунок розгалуження, а завдяки дивовижній здатності переплигувати з однієї лінії розвитку на іншу, черпаючи сили з різності потенціалів. У постмодерні «ризом» уподібнюється бур'яну, що стелеться без огляду на будь-які перепони, саме через те, що її обмежують культурні рослини. Чим сильніший тиск, тим ширший радіус дії цього бур'яну. Дослідники постмодернізму говорять про «ризому» як таку, що привчає рухатися по пересічній місцевості нашого буття. Вона допомагає нам примножувати сторони, грані досліджуваної реальності, перетворює коло у багатокутник [1, с. 18]. Більшого розриву із традицією, здається, й вигадати важко [1, с. 26]. Тому, виходить, що «початок» чи «кінець» — фактори, які стримують ріст суспільства.

Отже, концептуальним положенням лінійного метапатерну історії є поступовий прямолінійний розвиток людства, кожний етап якого є якісно вищим за попередній. Теорія зміни цивілізацій за критерієм якісних перетворень у соціальній структурі відзначила позитивні зрушення внаслідок запровадження інтелектуальних технологій (моделювання, планування, прогнозування), проте, водночас, перебільшила технологічний акцент як головного рушія суспільного прогресу, через що унеможливила екстраполяцію її на будь-яке суспільство.

Циклічний метапатерн знаходить спільні риси в розвитку окремих країн та народів і визначає певну закономірну спрямованість, спільну для всіх. Разом з тим він не бере до уваги чи то не надає визначального значення окремим аспектам розвитку су-

спільств, таким як зміна форми власності (теорія суспільно-економічних формацій) чи прогрес в рамках локальних культур (культурологічні концепції А. Тойнбі та О. Шпенглера), чи то виключно науково-технічним досягненням цивілізації (теорія цивілізацій Д. Гелбрейта, Ж. Фурастьє). З іншого боку, всі зазначені окремі аспекти мають місце в циклічному метапатерні.

Ризома ж у загальних рисах постає як погляд на людську реальність, що розвивається за рахунок переходу від одного напрямку до іншого, причому саме перехід більш важливий аніж сутність власне напрямів руху історії. «Ризома як метапатерн є своєрідним запрошенням до індивідуальної історичної творчості, як практичної, так і теоретичної...» [1]. Крім того, вона дозволяє уникнути можливого центрizmu та тотальності.

Висновки. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що сучасні тенденції щодо методологічного підходу щодо моделі розвитку історії не мають чітко окреслених меж. Кожний історичний метапатерн постає методологічним підходом до розгляду динаміки, окремих явищ та тенденційних сутнісних характеристик розвитку цивілізації, в цілому чи зокрема. Окрема методологія передбачає певну світоглядну систему дослідника, що відображає його світобачення та методологічний арсенал щодо аналізу досліджуваних явищ. Цікаво, що на сьогодні панує епоха постмодерну, в рамках якого з'явився ризомний метапатерн і передбачає (навіть підкреслює унікальність) розвиток окремих специфічних напрямів наукової думки.

Список літератури/References

1. Гречко, П. Концептуальные модели истории / П. К. Гречко. — М. : Логос, 1995. — 144 с.
Grechko, P. (1995). *Konceptual'nye modeli istorii* [Conceptual models of history]. Moscow, Logos Publ., 144 p.
2. Гумилёв, Л. Н. Конец и вновь начало / Л. Н. Гумилёв. — М. : Танаис ДИ-ДИК, 1994. — 638 с.
Gumil'ov, L. N. (1994). *Konec i vnov' nachalo* [End and again beginning]. Moscow, Tanais DI-DIK Publ., 638 p.
3. Кондорсе, Ж. А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума / Ж. А. Кондорсе. — М. : Соцэкгиз, 1936. — 216 с.
Kondorse, Zh. A. (1936). *Jeskiz istoricheskoy kartiny progressa chelovecheskogo razuma* [Sketch of a historical picture of progress of human mind]. Moscow, Socjckgiz Publ., 216 p.
4. Маркс, К. Капитал. — Т. I. / Карл Маркс, Фридрих Энгельс // Собр. соч.: в 50 т. — Т. 23. — М. : Издательство политической литературы, 1960. — 908 с.
Marks, K., Ehngel's, F. (1960). *Kapital* [Capital], vol I. Moscow, Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 908 p.
5. Родоначальники позитивизма. — СПб. : Брокгауз-Ефрон, 1919. — Выпуск 5. — 200 с.
Rodonachal'niki pozitivizma [Ancestors of positivism]. Sankt-Peterburg, Brokgauz-Efron Publ., 1919, no. 5, 200 p.
6. Сосницька, Н. Методологія дослідження історії розвитку змісту шкільної фізичної освіти // Зб. наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). — №4. — Бердянськ : БДПУ, 2007. — С. 29–36.
Sosnyts'ka, N. (2007). *Metodolohiia doslidzhennia istorii rozvytku zmistu shkil'noi fizychnoi osvity* [Methodology of a research of history of development of school physical education]. *Zbirka. naukovykh prats' Berdians'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*

(*Pedahohichni nauky*) [Collection of scientific works of the Berdyansk pedagogical university (Pedagogical sciences)], no. 4, pp. 29–36.

7. Тойнби, А. Дж. Постижение истории / Арнольд Дж. Тойнби. — М. : Прогресс, 1991. — 736 с.

Tojnbj, A. Dzh. (2007). *Postizhenie istorii* [Comprehension of history]. Moscow, Progress Publ., 736 p.

8. Франк, С. Л. Смысл жизни / Семен Людвигович Франк // Вопросы философии. — 1990. — №6. — С. 69–131.

Frank, S. L. (1990). *Smysl zhizni* [The sense of life]. *Voprosy filosofii* [Philosophy issues], no. 6, pp. 69–131.

9. Фукуяма, Фр. Конец истории? / Френсис Фукуяма // Вопросы философии. — 1990. — № 3. — С. 84–118.

Fukujama, Fr. (1990). *Konec istorii?* [End of history]. *Voprosy filosofii* [Philosophy issues], 1990, no. 3. pp. 84–118.

10. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: Гештальт и действительность / Освальд Шпенглер ; пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна. — М. : Эксмо, 2009. — 800 с.

Shpengler, O. (2009). *Zakat Evropy. Ocherki morfologii mirovoj istorii: Geshtal't i dejstvitel'nost'* [Decline of Europe. Sketches of morphology of world history: Gestalt and reality]. Moscow, Jeksmo Publ., 800 p.

Дата надходження рукопису 25.04.2017

Цель. Осуществить анализ концептуальных моделей развития истории; определить их существенные преимущества и недостатки относительно осмысления исторического развития человечества.

Методы. При написании статьи применялся метод анализа, который позволил определить основные принципы метапаттернов истории. С помощью системного подхода было определено, что метапаттерн в целом можно рассматривать в качестве методологического концепта по изучению исторических этапов развития человечества, поскольку он обобщает ряд качественных характеристик для анализа исторических событий и явлений.

Результаты. В современном научном дискурсе нет четко очерченных приоритетов по использованию того или иного метапаттерна истории для рассмотрения этапов становления человечества в целом. Установлено, что каждый из них отражает определенный аспект развития цивилизации и объясняет отдельные его элементы. Темпы и тенденции развития современной цивилизации по качественной характеристике совпадают с чертами ризомной модели истории, что способствует развитию научных направлений и создает условия для объективного дискурса.

Ключевые слова: метапаттерн истории, циклическая модель развития, линейная модель истории, концепция ризомы.

Objective. To analyze conceptual models of history and to define their essential advantages and disadvantages regarding the understanding of historical progress of mankind.

Methods. During the study, the method of analysis is used. It is possible to define the basic principles of metapatterns of history in general. Using a systematic approach, it was determined that metapattern as a whole can be regarded as a methodological concept in the study of historical stages of human development because it summarizes a number of qualitative characteristics for analysis of historical events and phenomena.

Results. *In contemporary scientific discourse does not exist clearly defined priorities regarding the use of metapattern of history for consideration of stages of the development of humanity as a whole. It is noteworthy that each of them reflects a certain aspect of the development of civilization and explains its separate elements. The pace and trends of development of modern civilization for the quality characteristics coincide with the characteristics rhizome model of history that contributes to the development of scientific disciplines and creates conditions for objective discourse.*

Key words: *metapattern of history, a cyclical development model, a linear model of history, the concept rhizome.*